

Duyguların Örgütlenmesi ve Yas: Queer Bir Yas Mekânı Olarak “Boysan’ın Evi”

BÜŞRA TUNÇSAN¹

¹ M.A., Mimar Sinan Fine Arts University, Department of Sociology

Özet

Bu araştırma farklı olaylar sonucunda LGBTİ+ bir yakınını kaybetmiş olan LGBTİ+ bireylerin kayıp sonrasında meydana gelen duygularını, yas tutma pratiklerini ve örgütlenme biçimlerini İstanbul Şişli’deki “Boysan’ın Evi” özelinde değerlendirme amacı taşımaktadır. Aynı zamanda, LGBTİ+ hareketi içinde önemli bir aktivist olan ve 2015 yılında hayatını kaybeden Boysan Yakar’ın, ailesi tarafından 2016 yılında Boysan’ın Evi adıyla LGBTİ+ örgütlerinin ve STK’ların kullanımına açılan evin yaşanan kayıplar sonrasında LGBTİ+ bireyler için nasıl bir anlam taşıdığına odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında duygu, yas, örgütlenme ve alternatif kamusal kavramlarından yola çıkarak kaybın LGBTİ+ bireylerin hayatlarına nasıl tesir ettiği sosyolojik bağlamda tartışmaya açılmakta ve Boysan’ın Evi’nin kaybın ardından bir alan olarak ne gibi imkânlar tanıdığı sorularına yanıt aranmaktadır. Türkiye’de yasları egemen kamusal alanın dışında bırakılan gruplardan biri olan LGBTİ+ topluluğu özelinde gerçekleştirilen saha çalışması sonucunda LGBTİ+ bireylerin yası salt heteronormatif pratikler bütünü olarak değerlendirdikleri ve bu nedenle reddettikleri görülmektedir. LGBTİ+ bireylerin melankoli-yas ikiliğini aşmaya çalışan, acıyı yapısöküme uğratan, unutmanın yerine hatırlamayı koyan, *gullüm* pratikler içeren bir queer yas deneyimi yaşadığı söylenebilir. Boysan’ın Evi’nin ise bir yandan LGBTİ+ bireylerin normun dışında kurulan bir yas pratiğini gerçekleştirmelerine imkân tanınması, bir yandan da örgütlü mücadelenin devam edebilmesi için yeni bir mekân kurması nedeniyle alternatif bir kamusallık yarattığı görülür.

Anahtar Kelimeler: Duygu, Yas, Queer Yas, Kayıp, LGBTİ+, Boysan’ın Evi, Alternatif Kamusalılık

Organization of Emotions and Mourning: “Boysan’ın Evi” As a Queer Mourning Space

Abstract

This research explains LGBTI+ individuals’ emotions, mourning practices and forms of organization upon losing another LGBTI+ acquaintance as a consequence of different events by specifically focusing on Boysan’ın Evi which is located in İstanbul Şişli. It focuses on the meanings LGBTI+ individuals attribute to Boysan’ın Evi within the context of their own losses. Boysan’ın Evi was opened in 2016, after one of the most prominent activists within the LGBTI+ movement Boysan Yakar’s death in 2015. Boysan Yakar’s family opened the space for the use of LGBTI+ organizations and NGOs. Through exploring notions of emotion, mourning, organization and alternative publicity in sociological context, this research discusses how loss affects LGBTI+ individuals’ lives and what kinds of possibilities Boysan’ın Evi enables as a sphere after experience of loss. According to the findings of the fieldwork conducted with LGBTI+ community whose mourning process are excluded from public sphere, this research concludes that LGBTI+ individuals identify mourning with heteronormative practices, and thus they reject it. After a loss, LGBTI+ individuals experience a queer way of mourning that contains *gullüm*ⁱⁱ practices, a melancholy that tries to overcome the dualism of mourning, deconstruct pain, and replace forgetting with reminiscence. Boysan’ın Evi enables LGBTI+ individuals to realize mourning that is constructed out of the norm, and also creates an alternative publicity existence for the continuity of organizational resistance.

Keywords: Emotion, Mourning, Queer Mourning, Loss, LGBTI+, Boysan’ın Evi, Alternative Publicit

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

BÜŞRA TUNÇSAN

Altintepe Mh. Hüsnüye Cd. Gül Apt. No: 46/11

Maltepe/İstanbul

E-mail / E-posta

b.tuncsan@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

March 20, 2020 / 20 Mart 2020

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

May 15, 2020 / 15 Mayıs 2020

To Cite This Article / Kaynak Göster

Tunçsan, B. (2020). Duyguların Örgütlenmesi ve Yas: Queer Bir Yas Mekânı Olarak Boysan’ın Evi. *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, 11, 15-45.

Duyguların Örgütlenmesi ve Yas: Queer Bir Yas Mekânı Olarak Boysan'ın Evi

Giriş

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllarla birlikte değişmeye başlayan ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapıdan hiç şüphesiz LGBTİ+ topluluğu da doğrudan etkilenmiştir. Özellikle, son on sekiz yılda AKP hükûmetiyle yükselişe geçen “yeni muhafazakârlık” anlayışı ve neoliberal politikalar neticesinde LGBTİ+ bireylerin yaşam alanlarının ve özgürlüklerinin daha da kısıtlandığı, kamusal alanda görünürlüğünün azaldığı; bir araya gelme, toplanma, konuşma, örgütlenme imkânlarının sınırlandırıldığı ve doğrudan şiddet unsurlarının arttığı bir politik iklim söz konusudur. Bu politik iklimde, LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları kayıplar sonrasında nasıl bir yas süreci deneyimlediklerini ve bu süreçte hangi duyguları yaşadıklarını anlamak amacıyla gerçekleştirilen eldeki çalışmanın, bizlere egemen kamusal alan dışında bir yas tutma ediminin nasıl ve nerede gerçekleştirilebileceği konusunda yeni bir kavrayış sunmasını amaçlıyorum. Bu doğrultuda konu ile ilgili değerlendirmelere başlamadan önce Boysan Yakar’ın kim olduğuna, Boysan’ın Evi’nin nasıl oluşturulduğuna ve bu çalışma kapsamında nasıl bir öneme sahip olduğuna değinmek gerekmektedir.

1984 yılında doğan, Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesini bitiren Boysan Yakar, 2014 yılında Şişli Belediye Başkanı’nın danışmanı olarak Türkiye’de açık kimliğiyle bir kamu kurumunda üst düzey bir pozisyonda yer alan ilk eşcinsel birey olmuştur. Bununla birlikte, LGBTİ+ hareketi içinde hem yerel hem de uluslararası yürüttüğü aktif çalışmalarla önemli bir aktivist olan Yakar, belediyede çalıştığı süre zarfında LGBTİ+ bireylerin hem hak mücadelelerine katkıda bulunmak hem de yaşamlarını iyileştirebilmek adına pek çok çalışmaya imza atmıştır. Boysan Yakar, 2015 yılında arkadaşları Zeliş (Zeliha) Deniz ve Mert Serçe ile birlikte geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu kaza sonrasında, Boysan Yakar’ın 2010 yılından beri yaşadığı İstanbul Elmadağ’da yer alan evi, annesi Sema Yakar ve babası Hakan Yakar öncülüğünde, 2016 yılında “Boysan’ın Evi” adıyla LGBTİ+ örgütlerinin ve STK’ların kullanımına açılmıştır.

Evin genel olarak işleyişi, Sema Yakar ve Boysan’ın Evi gönüllüleri tarafından sağlanmaktadır. Boysan’ın Evi genellikle hafta sonları açık olup hafta içi de belli başlı çalışmalara

kapılarını açmakta; aynı zamanda Onur Haftası, Boysan'ın ölüm yıldönümü gibi dönemlerde evde tüm hafta boyunca çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Gerçekleştirilen etkinliklerin bir yandan LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları temel sorunlara yönelik olduğu, bir yandan da farkındalık yaratmayı ve toplumda bilinçlendirmeyi amaçladığı gözlemlenmiştir. Aylık olarak planlanan etkinlikler, Boysan'ın Evi adına yürütülen sosyal medya hesaplarında düzenli olarak duyurulmaktadır. Her hafta cumartesi ya da pazar günü gerçekleştirilmeye çalışılan etkinlikler arasında film gösterimi, söyleşi, konferans, sergi, atölye çalışması, konser, koro provası, anma geceleri sayılabilir. Bununla birlikte, Mart 2019'da gerçekleştirilen yerel seçimler sonrası Sema Yakar'ın Şişli Kent Konseyi Yürütme Kurulu'na seçilmesiyle birlikte Boysan'ın Evi Şişli Kent Konseyi LGBTİ+ Meclisi'ne de kapılarını açmıştır.

Tüm bu anlatılanlar ışığında, Boysan'ın Evi'nin bu çalışmanın alanını oluşturmasının nedeni öncelikle Boysan'ın ani kaybının herhangi bir LGBTİ bireyin kaybına nazaran hareket içinde daha büyük bir etki yaratmış olmasıdır. Bu durum Boysan'ın hem örgütlü LGBTİ+ mücadelesi içinde aktif rol oynayan önemli bir politik özne oluşu hem de pek çok LGBTİ+ bireyin çeşitli kazanımlar elde etmesinde doğrudan rolü bulunması ve aynı zamanda LGBTİ+ bireyler tarafından örnek alınan bir figür olmasından ileri gelmektedir. Bir diğer neden ise evin Türkiye'de eşcinsel bir bireyin kaybının ardından kamusal bir mekân hâline dönüştürülen ilk örnek olmasıdır. İstanbul ve Ankara'da LGBTİ+ topluluğuna yönelik yoğun baskıların ve kısıtlamaların yaşandığı bir dönemde ortaya çıkan Boysan'ın Evi'nin salt mahrem ve özel alana işaret etmemesi; aynı zamanda farklı pratikler, söylem ve politikalar üretilmesine olanak tanınması; dayanışma ağlarını, kolektif bir yapıyı, örgütlü bir birlikteliği de bünyesinde barındırarak performatif bir mekâna işaret etmesi ve hareket alanı giderek daralan LGBTİ+ topluluğu için yeni bir alan açarak politik bir anlam kazanması nedeniyle Boysan'ın Evi bu çalışmada mercek altına alınmıştır. Evin hem LGBTİ+ topluluğunun gündelik ve politik yaşamı için yarattığı imkânları hem de alternatif bir yas edimi söz konusu olduğunda taşıdığı mahiyeti anlamak ve açıklamaya çalışmak önemlidir.

Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırma kapsamında, saha gözlem ve görüşmelerinden yola çıkarak alanın anlaşılması ve açıklanması için niteliksel yöntem kullanılmış olup bu yöntem en uygun olduğu düşünülen veri toplama tekniği olarak bireylerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'in de belirttiği üzere ele alınan sosyal olgunun bağlı bulunduğu çevre içinde incelenmesine olanak tanınması, araştırma dâhilinde bulunan katılımcıların bakış açılarını anlama amacı taşıması nedeniyle (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39-

40) bu araştırma nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda saha çalışması süresince katılımcı gözlem kullanılan bir diğer veri toplama tekniğidir. Araştırma boyunca katılımcı gözlem çalışması, Boysan'ın Evi'nde Şubat 2019 – Mayıs 2019 tarihleri arasında yapılan çeşitli etkinlikler sırasında gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemlerin etnografik olarak değerlendirilmesindeki amaç ise LGBTİ+ bireylerin Boysan'ın Evi'nde nasıl bir ilişkisellik kurduklarını ve ne gibi davranışlar sergilediklerini daha anlaşılır kılmaktır.

Türkiye'de LGBTİ+ mücadelesi ile ilgili literatüre baktığımızda çalışmaların genellikle 2000'li yıllarda yoğunlaştığı ve ağırlıklı olarak LGBTİ+ hareketinin seyri, kimlik mücadelesi, medyada temsil biçimleri, nefret söylemleri ve nefret suçları, LGBTİ+ bireylerin karşılaştıkları toplumsal ve siyasal şiddet, ayrımcılık ve ölüm gibi konulara odaklanıldığı ancak ölüm sonrasında yaşanan süreçle yeteri kadar ilgilenilmediği görülür (Selek 2001; Partog 2012; Özbay 2018; Bayramoğlu 2011; Savcı 2018; Yılmaz 2018). Bu bağlamda çalışmanın esas odak noktası LGBTİ+ bireylerin ölümlerinin geride kalanları nasıl etkilediği, kaybın nasıl bir duygu dünyası yarattığı, bu duyguların politik üretime nasıl katkı sağladığı ve yas ediminin nasıl ve nerede gerçekleştirildiğidir. Buradan hareketle eldeki çalışmanın kuramsal çerçevesi belirlenirken yasin sosyopolitik olarak öneminin ve işlevinin anlaşılması adına Judith Butler'ın (2013, 2015) yas hiyerarşisi, tutulamayan yas, kırılabilirlik ve yaralanabilirlik kavramları temel alınarak LGBTİ+ bireylerin kaybı söz konusu olduğunda bu "ayrımcı yas tahsisinin" nasıl işlediği, egemen kamusal alanda yaslarını tutmaya yer bulamayan LGBTİ+ topluluğu için alternatif yas tutma olanaklarının neler olabileceği tartışmaya açılacaktır.

Bir diğer yandan Sara Ahmed'in *Duyguların Kültürel Politikası* (2015) çalışmasında ortaya attığı duygu kavramının ne olduğundan ziyade "ne yaptığı" sorusundan hareket edilerek, duyguların değişen tarihsel, siyasal, toplumsal bağlam içinde nasıl üretildiği; nasıl deneyimlendiği, politik olaylarda ve toplumsal hareketlerde nasıl bir yere sahip olduğu; nasıl bir etkileme ve etkilenme alanı yarattığının izi sürülmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, bugün toplumsal hareketlerin işleyişini ve dinamiklerini anlayabilmemiz adına göz ardı edilmemesi gereken birer olgu olarak duyguların LGBTİ+ bireylerin kaybı söz konusu olduğunda nasıl işlediği ve yas sürecinde duyguların nasıl deneyimlendiği Boysan'ın Evi özelinde tartışmaya açılacaktır.

Duygu Kavramı Üzerine

Duygu, pek çok dinamiği içinde barındıran ve çok boyutlu biçimde ele alınması gereken bir kavramdır ve bu nedenle duygu kavramını salt birey özelinde incelemek, kavramın etik, politik ve sosyolojik boyutlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Oysa bugün bilinmektedir ki duygu yalnızca bireye özgü psikolojik, bilişsel ya da fizyolojik bir kavram değildir ve bu nedenle hem politik hem de sosyolojik olarak analiz edilmelidir.

Akademik çalışmalarda son otuz yıla kadar bilişsel süreçlerin karşısına konumlandırılan, bu nedenle de politik ve toplumsal olayların analizinde göz ardı edilen duygu kavramının bugün düşünce-duygu, zihin-beden ikiliğini aşarak önemli bir analiz birimi hâline geldiğinden söz etmek mümkündür (Hochschild 1975; Kemper 1978; Falm, H. & King, D. 2005; Barbalet 1998; Bericat 2016; Denzin 2009; Jasper 1998; Lawler 1999; Lupton 2002; Massumi 2018; Uslu 2016). Zira verili olmayan ve toplumsal ilişkiler içinde üretilen duygular bugün politik duruşumuzu, stratejilerimizi, davranışlarımızı, eylemlerimizi, söylemlerimizi şekillendiren bir olgudur. Her ne kadar akademik çalışmalar duygu kavramına net bir tanım getirmeye ve onu kategorize etmeye çalışsa da bu çalışmanın kolay olmadığı görülür. Lupton, sosyokültürel çerçeve içinde anlam kazanan duyguların; değişen toplumsal, tarihsel ve kültürel yapı sonucunda meydana gelmesi ve onlarla iç içe geçmesi nedeniyle duyguların sabit ve kesin bir sınıflandırmaya el vermediğini belirtir (2002, s. 16). Turner da duygu çalışmasının asla basit olmadığını, zira duyguların aktif bir sürecin parçası olduğunu belirtmekte ve hem gönüllü hem de gönülsüz hem bilinçli hem de bilinçsiz bir şekilde çoklu ve esrarengiz bir dönüşüme uğrayabileceğini (akt. Bericat, 2016, s. 494) dile getirerek duygulara ilişkin net tanımlamalar yapmanın zorluğuna dikkat çekmektedir.

Sara Ahmed ise duyguların öznelde ya da nesnelde yerleşik olmadığını, aksine duyguların ilişkisel olduğunu ve aynı zamanda dolaşım sonucunda üretildiğini belirtmekte ve duyguların, özellikle de acının politikaya nasıl dahil olduğu ile ilgilenmektedir (2015, s. 17-18-33). Ahmed acı veren bağılıklardan kopmak için ilk olarak onların politik eylem alanına taşınması gerektiğini ifade eder ve “unutmak şiddetin ya da incinmenin bir tekrarı olacaktır” diyerek, unutmamanın yerine acıyı politikaya dâhil etmenin yolunun farklı hatırlama yollarından geçtiğini belirtir (2015, s. 47). Bununla birlikte, tepkimizin ötekinin acısına el koymak ya da unutmak olmaması gerektiğini, görevimizin “duyulması imkânsız olanın nasıl duyulacağını öğrenmek” olduğunu dile getirerek (2015, s. 48) ötekilerin acılarını, kederlerini ve yaslarını gasp etmeden,

bir iyileştirme görevi üstlenmeden, kendimizi üst bir konuma yüceltmeden ve unutmadan ötekinin acısına tanıklık edebilmenin yollarını gösterdiği görülür.

Bu bağlamda LGBTİ+ bireylerin Türkiye’de yası nasıl deneyimledikleri, nerede ve nasıl tutabildikleri, yas sürecinde hangi duyguları yaşadıkları ve bu duyguları nasıl performe ettiklerine dair bulgular gerçekleştirilen saha çalışmasından hareketle aktarılmadan önce sosyolojik bir olgu olarak yas ve melankolinin taşıdığı anlama değinmek gerekir.

Kayıp, Yas ve Melankoli

Yas konusunu psikanalitik anlamda ele alan ve *Yas ve Melankoli* (1917) makalesinde derinlemesine çalışan Freud, şüphesiz yas literatürü için büyük bir öneme sahiptir. Yas ve melankoliyi kayba karşı gösterilen iki farklı yanıt biçimi olarak ele alan Freud, yası sevilen bir kimsenin ya da yitirilen bir kimsenin yerini alan vatan, özgürlük, ideal gibi nesnelere kaybına verilen bir tepki olarak tanımlar; yası tutulan kaybın yerine yeni bir sevgi nesnesi konulana değin bu yas tutma sürecinin devam edeceğini ve bu durumun sağlıklı olduğunu belirtir (2015, s. 18-21). Bu yas sürecinde bir gerçeklik sınaması söz konusudur. Bu gerçeklik sınaması, sevilen bir nesnenin artık var olmadığına işaret ederek, libidodan bu nesne ile arasındaki bütün bağlarını koparmasını talep eder fakat bu istek karşısında bir karşı koyuş söz konusudur. Zira kaybedilen nesnenin yerini doldurabilecek bir varlık olduğunda dahi libidinal bir konum insan tarafından asla gönüllü olarak kolayca terk edilmez. Yas sürecinin tamamlanmasıyla ise ego yani ben tekrar özgür olur ve ketlenmeden kurtulabilir (Freud, 2015, s. 20-21).

Melankoli ise her ne kadar yaşanan kayıp sonrasında meydana gelen bir olgu olsa da yastan farklı dinamikler içerir. Freud melankoliyi hastalıklı bir durum olarak ele alır. Melankolide yastan aksine ön planda olan “kendilik duygusunun bozulması”dır (Freud, 2015, s. 19). Freud’a göre, derin keder ve acı içeren melankolide dış dünyaya karşı ilgi azalır, kişinin tüm yapıp ettiklerine ket vurulur ve bunun yerini kişinin kendini suçlaması, aşağılanması ve cezalandırılma sanrısı alır. Melankolide ben duygusunun çok fazla azalması ve yoksullaşması söz konusudur (2015, s. 19-22). “Yasta dünya yoksul ve boş bir hâl alır, melankolide ise yoksullaşan ve boş hâle gelen ‘ben’in ta kendisidir” (Freud 2015, s. 22-23). Nazire Kalaycı ise melankoliyi genellikle kaybın telafisi olmamasının ve uzun soluklu adaletsizliğin sebep olduğu “duygusal bir çöküntü” hâli olarak tanımlar (2017, s. 171). Kalaycı, kimi zaman sevilen bir kişinin yitirilmesinin melankoliyi doğurabileceğini belirtirken kimi zaman da toplumsal ya da kolektif olarak yaşanan

kayıpların melankoliye yol açabileceğini ifade eder. Aynı zamanda, melankoliyi bitmemiş yas süreçlerinin zaruri bir sonucu olarak görür (2017, s. 171-172). Melankolinin bir hastalık gibi görünmesine karşın bugün politik bir aktör olmanın koşulu olduğunu ifade eden Kalaycı, buradan hareketle siyasetin salt hayatta olanları ilgilendiren bir konu olmadığını, bugün yaşamını yitirenlerin de temsil edildiği kapsamlı bir kamusal alana ihtiyaç duyulduğunu ve kaybın bugünün politik yapısı için kurucu bir işleve sahip olduğunu belirtir (Kalaycı, 2017, s. 217).

Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yas

Sosyolojik açıdan yas olgusuna bakıldığında ise yas sadece kaybın ardından gösterilen tepki ya da kederlenme anlamına gelmez. Yas, toplumsal ve siyasal olarak inşa edilen bir süreçtir ve bu nedenle disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirir. Buradan hareketle, yasin sosyopolitik olarak öneminin ve işlevinin anlaşılabilmesi için Butler'ın (2013, 2015) "yas hiyerarşisi" kavramsallaştırmasından yola çıkarak hangi öznelerin yasinin görünmez kılındığı, kimin insan sayılıp sayılmadığı, kimin kaybının toplumsal alanda değer bulduğu ve tüm bunlara karar veren "ayrımcı yas tahsisinin" nasıl belirlendiği; LGBTİ+ bireylerin kaybı söz konusu olduğunda bu "ayrımcı yas tahsisinin" nasıl işlediği tartışmaya açılacaktır.

Butler yas tutmanın hangi koşulda tam olarak başarılı olduğunu bilmediğini belirtmekle beraber, Freud'un aksine yasin başarısının bir kaybı unutmak ya da o kaybın yerine başka bir şey koyulmasına bağlı olmadığını düşünür. Kayıpla birlikte "ben" in de bir parçası yitilmektedir (2013, s. 37, 38, 45). Kayıp salt kaybedilen nesne ile ilişkili değildir. Kayıp, aynı zamanda öznenin de ruhunun ve bedeninin bir dönüşüme açılmasını beraberinde getirir. Butler, "Belki de insan daha ziyade yaşadığı kayıp nedeniyle -muhtemelen sonsuza dek- değişeceğini kabul ettiğinde yas tutar. Belki de yas sonucu tümüyle önceden kestirilemeyecek bir dönüşüm geçirmeye razı olmakla (belki de dönüşüm geçirmeye *boyun eğmekle* demeli) alakalı bir şeydir." (2013, s. 37) diyerek yaşanan kaybın ve sonrasında gelen yasin insanı tamamıyla değiştirebilecek bir süreç olduğunu vurgular.

Freud'un yas ve melankoli ayrımında, kayıp nesnenin gitmesine izin vermenin sağlıklı bir şey olduğu varsayımını *Continuing Bonds* adlı derlemede yeniden ele alan Silverman ve Klass ise yasin amacının kayıp nesnesinin gitmesine izin vermek olmadığını belirtir ve "kaybın anlamını zaman içerisinde müzakere etmek ve yeniden müzakere etmek" olduğunu iddia eder (aktaran Ahmed, 2015, s. 200). Ahmed de bu bağlamda kişinin kaybedilenle bağlarını koruma isteğinin

yeni ilişkiler kurmaya engel olmayacağını, tam tersine yardımcı olacağını belirtir (2015, s. 200). Eng ve Kazanjian ise kayıp nesnenin gitmesini kabul etmemeyi etik bir tepki olarak görmekte, Freud'un yas ve melankoliye dair ayrımını kabul etmekle birlikte melankolinin kayıp karşısında daha olası bir tepki olduğunu iddia etmektedir. Yas, kişinin kaybedilen nesneden zamanla geri çekilmesini sağlarken, melankoli ise "egonun kayıp nesneye kalıcı bağlılığı"dır ve bu sayede melankoli hem kişiyi hem de geçmişi bugünde canlı tutar (aktaran Ahmed, 2015, s. 200). Ahmed bu düşünce sisteminin, kaybedilmiş olsa dahi geçmişi bugünde canlı tutmanın etik bir davranış olduğunu belirtir. Kaybedilen nesnenin tarihten koparılamayacağını ancak kaybedilen nesnenin şimdide yeni anlamlar ve olasılıklar kazanacağını ileri sürer (2015, s. 200-201). Eng ve Han'ın deyimiyle "Gitmesine izin vermek onu yeniden öldürmek anlamına bile gelebilir." (akt. Ahmed 2015, s. 201).

Bir diğer yandan Butler, yas tutmanın korkulan bir şey olarak algılandığında korkularımızın yası hemen çözme isteği uyandıracığını ve korkularımızın "yası sürgün etme dürtüsüne yol açabileceğini" ifade eder (2013, s. 44-45). Butler, kayıp duygusu ile yaşamının kendimizi pasif ve güçsüz mü hissettireceği, yoksa kayıp duygusuyla kalmanın her birimizin yaralanabilirliğinin algılanmasına, birbirimizin yaşamlarına karşı taşıdığımız kolektif sorumluluğa bir geri dönüş mü sağlayacağı sorusunu sorar (2013, s. 44-45). Bu sorunun cevabı yasın taşıdığı siyasal potansiyel ile doğrudan ilişkilidir zira Butler, yaralanabilirliği görmezden gelmenin, onu sürgün etmenin insanın kendini korumak adına sahip olduğu insani tüm duyarlılığı kaybetmeyi göze alması anlamına geldiğini ifade eder (2013, s. 45). Dolayısıyla yas tutmanın ve yası siyaset için güçlü bir araç olarak kullanmanın pasifize olmak, eylemsiz kalmak anlamına gelmediğini; aksine yasın, acının kendisi ile bir olarak ağır işleyen bir sürece işaret ettiğini belirtir (Butler 2013, s. 45).

Kimin kaybının egemen kamusal alandan dışlandığını sorgulayan Butler; analizini norm, çerçeve ve acı üzerinden gerçekleştirir. Butler norma ve düzenleme alanına ait olan çerçevenin temsil alanını kurduğunu hem söylenebilir ve gösterilebilir olanı hem de söylenemez ve gösterilmez olanı tertip ettiğini belirtir (2013, s. 154-155). Egemen tarafından belirlenen, hâkim siyasal ve kültürel normlarca sınırları çizilen temsiliyet alanında LGBTİ+ bireylerin varlığının ise ya çok kısıtlı olduğu ya da salt kalıplaşmış olumsuz stereotipler üzerinden bu alana dâhil edildiği görülür. Toplumun genelince yaşamlarına yeterince değer atfedilmeyen LGBTİ+ bireylerin, yasları da görünmez kılınmaktadır.

LGBTİ+ Bireyler ve Yas Tutma

Türkiye’de LGBTİ+ bireyler “yaşamları insanlıktan çıkartılmış” olan öteki topluluklardan biridir. LGBTİ+ kayıpların görünmez kılınması ve geride kalanların yaslarının egemen kamusal alandan dışlanması söz konusudur zira onlar ötekilerdir. Cinsel yönelimleri ile heteronormativitenin dışında kalarak makbul yurттаş tanımına uymayan, kırılabilirliği ve yaralanabilirliği yok sayılan, yaşamı değerli görülmeyen ve hayatına yeterince saygı duyulmayan LGBTİ+ bireylerin kayıpları da hak ettikleri saygıyı görmemekte ve egemen kamusal alanda yasları görünmez kılınmaktadır. Butler’ın da ifade ettiği gibi “Yası tutulamayan bir hayat, hiç yaşanmamış olduğundan, yani hiçbir zaman hayattan sayılmadığından yası tutulamayacak bir hayattır” (2015, s. 42).

“Heteronormatiflik, kişinin ötekilerle ilişki şekillerine bağlı olarak kültürün yeniden üretilmesini ya da iletilmesini sağlar” (Ahmed, 2015, s. 187). Tam da bu sebeple, LGBTİ+ bireylerin kültürün devamlılığına karşı bir tehdit olarak görüldüğü ve bu nedenle öteki sayıldığından söz etmek mümkündür. Bu noktada, öteki olarak kabul edilen LGBTİ+ bireylerin kayıplarının nasıl tanınabileceği ve yaslarının tutulabilmesinin nasıl mümkün olacağı soruları önem kazanır.

Queerⁱⁱⁱ tarihinin pek çok adaletsizliği barındırdığını belirten Ahmed, “(...) queer yaşamın yasının tutulabilmesi için önce bu yaşamın yaşam olarak kabul edilmesi” gerektiğine dikkat çekmektedir (Ahmed, 2015, s. 195, 197). Hangi kayıpların ardından üzülebileceğimiz sorusuyla beraber queer aktivizminin keder politikalarına içkin hâle geldiğini belirten Ahmed, kederin politikleştirilmesinin hem AIDS hakkındaki aktivizm hem de yas tutmanın bir militanlığa dönüştürülmesinde muazzam bir öneme sahip olduğunu ifade eder (2015, s. 196). Ann Cvetkovich’in de ifade ettiği üzere “AIDS krizi, diğer travmatik ölümle yüz yüze gelme şekilleri gibi, ölüleri anma stratejilerimize meydan okumuş ve böylece bizi yeni yas tutma ve anma yolları icat etmeye zorlamıştır.” (akt. Ahmed, 2015, s. 196). AIDS üzerine yapılan aktivizmin queer yaşamların kaybını kamusal kültür içinde görünür kılmayı amaçlayan kolektif yas tutma alternatifleri ürettiğini dile getiren Ahmed, kolektif kaybın gösterilmesinde önemli bir rol oynayan ve her bir yorganın ötekilere eklenen bir kaybı sembolize ettiği Names Project Quilt’e^{iv} (Adlar Projesi Yorganı) dikkat çeker (Ahmed, 2015, s. 196-197). Butler da Adlar Projesiyle birlikte kaybın adının telaffuz edilmesinin, bir yaşamdan geriye kalanları bir araya getirmenin ve kaybı kamuya duyurmanın oldukça önemli olduğunu ifade eder (2015, s. 43).

Ahmed queer kayıpların “kamusal keder kültürlerinin dışında kalan kayıplar” (2015, s. 197) olduğunu ifade etmekte ve queer politikaları için kaybın tanınmamasından ziyade asıl meselenin yas tutmanın alternatif bir yolunu bulmak olduğunu düşünmektedir (2015, s. 199). Bu alternatif yolun ne olabileceğini anlamak için öteki ile kurduğumuz ilişki üzerinden yası anlamlandırmak önemlidir. Benjamin, “ötekilerden ayrı” olarak tanımlanmadan önce “ötekilerle birlikte”yizdir (akt. Ahmed, 2015, s. 201) diyerek ben ve öteki olarak inşa edilenin aslında ne kadar birbirine içkin olduğunu ifade eder. Bu noktada, queerler için ahlaki ve politik sorunun yasin tutulup tutulmaması değil daha ziyade yasin nasıl tutulacağı olduğunu belirten Ahmed, queer öznelerin ulus tarafından kabul edilen nesnelere dönüştürmeden de kayıplarının izlerini paylaşabileceklerini belirtir ve Adlar Projesi Yorganı’nın başardığı şeyin tam olarak bu olduğunu ifade eder. Zira projenin başarısı kayıplarla ilgili yürütülen çalışmaların ötekiler ile birlikte gerçekleştirilmesinden ileri gelir (Ahmed, 2015, s. 201).

Belki de queer yas şekilleri, izlerini başkalarıyla paylaşmak suretiyle kaybedilmiş olanların izlerini devam ettirirler. (...) Bir queer keder politikası, ötekiler için yas tutmak, hatta “ulusun” onlar için yas tutmasını istemek yerine, kayıpları ulus tarafından tanınmayan ötekilere o yası tutabilmeleri için alan ve zaman sağlamalıdır. Böyle bir politikada, tanıma hala önemlidir; ötekinin yasını kabul eden değil; ötekini yas tutan, yasin nesnesi değil de yasında yalnız olmayan bir özne olarak kabul eden bir tanımadır bu. (...) Ötekileri yas tutanlar olarak kabul edip onlara destek olmak -onlar için yas tutmak yerine yas tutmaları için yer ve zaman sağlamak- queerler günlük meşruluk ve destek bağlantıları dışında bırakıldığı zaman çok daha önemli olur. Devam etmekte olan yas süreci gitmiş olanların anılarını canlı tutmaya yardım eder, yas tutmakta olanlara ilgi sağlar ve ötekilerin izlerinin queer toplulukların yüzeylerine temas etmesine izin verir (Ahmed, 2015, s. 202-203).

Türkiye’de LGBTİ+ Hareketinin Seyri ve Evin Taşdığı İmkânlar Üzerine Düşünmek

Yükselen neoliberal ve İslami politikaların elbette ki LGBTİ+ bireylerin deneyimlerine, örgütlenme biçimlerine hem politik hem de yaşam stratejilerine yansımaları söz konusudur. 1980’li yıllar ile birlikte LGBTİ+ bireylerin yaşamlarına dair tehdit unsurlarının giderek arttığı; gündelik yaşamlarının ve özgürlüklerinin sınırlandırıldığı, yaşam alanlarının daraltıldığı; bir araya gelme, toplanma, konuşma ve örgütlenme imkânlarının kısıtlandığı görülür. Bu zorlu dönemin neticesinde LGBTİ+ bireylerin güçlü bir biçimde örgütlenmeye, seslerini duyurmaya karşı

duydukları ihtiyaç daha da artmış ve böylece sistematik bir mücadele baş göstermiştir. Bu doğrultuda, LGBTİ+ topluluğunun egemen kamusal alanda ilk görünürlüğüne, örgütlenme yapısının nasıl geliştiğine, geçmişten günümüze hangi kaynak, yöntem ve stratejileri kullandıklarına kısaca değinmek Boysan'ın Evi'nin bugün sosyopolitik olarak taşıdığı önemin daha da iyi anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

LGBTİ+ hareketinin Türkiye'deki gelişimine baktığımızda oldukça yakın bir tarihe dayandığı görülür. Volkan Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi LGBTİ+ hareketinin kamusal alandaki ilk görünürlüğü 90'lı yıllarda olmuştur (2014, s. 174). 1990'ların başında gerçekleştirilen 1 Mayıs eylemlerine İstanbul'da Lambda'nın, Ankara'da ise Kaos GL'in gökkuşağı bayrakları ile katılmaları LGBTİ+ bireylerin görünürlük kazanmaya başladıkları ilk olay olarak kabul edilebilir (Yılmaz, 2014, s. 174). Elbette ki Lambda ve Kaos GL öncesinde de LGBTİ+ topluluğunun farklı muhalif gruplar ile birlikte mücadele yürütmesinden söz etmek mümkündür ancak bu noktada hareketin başlangıç noktası olarak bu iki örgütün seçilmesinin nedeni Erdal Partog'un ifadesi ile "bu örgütlerin herhangi bir siyasi görüşün altında olmadan bağımsız bir şekilde kendi başlarına inisiyatif alıyor" olmalarındandır (2012, s. 170). 2000'li yıllara gelindiğinde ise LGBTİ+ hareketi giderek olgunlaşmış ve muazzam bir örgütlenme hâlini almıştır. LGBTİ+ hareketi özellikle 1 Mayıs gösterileri ile birlikte egemen kamusal alana çıkmaya başlamış; bu dönemde gerçekleştirilen ilk Onur Yürüyüşü ise hareketin ivme kazanmasında büyük bir rol oynamıştır. Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi "2003 yılında Lambda'nın öncülüğünde İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde gerçekleştirilen ilk LGBT Onur Yürüyüşü, hareketin öz kaynaklarıyla ve kendi belirlediği siyasi gündemle gerçekleştirdiği bir siyasi eylem olarak tarihe geçti." (2014, s. 174). İstanbul'da başlayan Onur Yürüyüşleri'ni Ankara ve İzmir'de gerçekleştirilen yürüyüşler izlemiştir (Yılmaz, 2014, s. 175).

2000'li yıllarda hareket adına atılan önemli adımlardan bir diğeri ise kurulan derneklerdir. LGBTİ+ aktivistleri tarafından kurulan dernekler sayesinde LGBTİ+ topluluğunu örgütlenmesi yasal statü elde etmiştir (Yılmaz, 2014, s. 174). Tüm bunların yanı sıra 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı protestoları ile birlikte LGBTİ+ hareketi için de bir kırılma noktası söz konusudur. Hem barınma hem de çalışma alanı olarak ağırlıklı Taksim ve civarında ikamet eden, sosyalleşen ve ortak bir dayanışma ağı kuran LGBTİ+ topluluğu, Gezi protestolarının önemli öznelerinden biri olagelmıştır. Gezi protestolarıyla birlikte LGBTİ+ bireylerin bir yandan toplumun farklı kesimleri tarafından gördüğü destek artarken bir yandan da pek çok şehirde LGBTİ+ hakları mücadelesi için farklı oluşumlar, yapılanmalar içine girilmiştir. Temelleri 1980'li

yıllarda atılan neoliberal politikalar ile siyasal İslam'ın bugün harmanlanarak daha da güçlendiği AKP yönetiminde her türlü muhalif kesime karşı artan baskıcı, kısıtlayıcı, marjinalleştirici ve cezalandırıcı tutumdan Gezi protestoları sonrasında muhalif kimlikleri ile görünürlükleri artan LGBTİ+ topluluğu da yoğun bir biçimde etkilenmeye başlamıştır. Öyle ki 2003 yılında 30 kişiyle başlayan ve 2013 yılında katılımcı sayısı 50.000 bine ulaşan Taksim'deki Onur Yürüyüşü 2015 yılında "Ramazan hassasiyeti" gerekçe gösterilerek valilik tarafından yasaklanmış ve 2015 itibarıyla yürüyüşe bir daha izin verilmemiştir. Yasağa karşı İstiklal Caddesi'nde bir araya gelen LGBTİ+ bireyler ve muhalif destek gruplar ise polis şiddeti ile karşı karşıya kalmıştır.

Böylesi kısıtlayıcı bir iklimde, kamusal alanda görünürlüğü giderek azalan LGBTİ+ topluluğu için evlerin taşıdığı önem de artmaktadır. Zira mevcut sosyopolitik konjonktürde ev salt özel alana işaret etmemekte aynı zamanda farklı toplumsal grupların bir araya gelebildiği; söylem, pratik ve yeni politikalar üretilmesine imkân tanıyan; duygusal bir yoğunluğu da bünyesinde barındırarak dayanışmaya ve örgütlenmeye imkân tanıyan, yaratıcı, kolektif ve performatif bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Haktan Ural'ın evin imkânları üzerine açtığı tartışmaya değinmeyi önemli buluyorum. Ural, evin heteronormativite ilişkisi içinde nasıl deneyimlendiğini sormanın yerine evin nasıl farklı imkânlar taşıyabileceği sorusundan hareket etmektedir (2018, s. 214). Feminist ve queer düşüncede, "Ev mekânının bedenleri ve pratikleri sınırlayıcı, düzenleyici ve tahakküm altına alan yönlerine vurgu yapılır. (...) ev yaşamı, dışarıdakilerden izole edilmiş bir birlik ve bütünlük formunu ima eder" (Ural, 2018, s. 213). Ancak bu düşüncenin ev mekânını sabit ve durağan kabul ettiği, belli bedenler ve cinsellikler ile ilişkilendirdiği ve LGBTİ+ bireyler söz konusu olduğunda evin farklı imkânlar taşıyabileceğine dair yeterince sorgulamaya imkân tanımadığı görülür. Bu bağlamda, evin iç/dış ve özel alan/kamusal alan ikiliğinin ötesinde taşıdığı anlam önem kazanır. Ural, evin içeri ve dışarı arasında bir geçirgenliğe sahip olduğunu ve farklı mekânsal biçimlere ve anlamlara da olanak tanıyan bir yer olduğunu ifade etmektedir (Ural, 2018, s. 215).

Tam da bu noktada, Young'un ev (*house*) ve yuva (*home*) ayırımına dair tespitlerinin ufuk açıcı olduğunu düşünüyorum. Zira ev ve yuva kavramsallaştırmaları her ne kadar gündelik dilde birbirinin yerine ikame edebilen kavramlar olarak kullanılsa da aslında işaret ettikleri anlamlar ve taşıdıkları dinamikler nedeniyle birbirinden oldukça farklı iki olgu olarak değerlendirilmelidir. Buradan hareketle, Young'un ev ve yuva arasında yaptığı ayırma baktığımızda evin salt fiziksel bir mekâna işaret ettiği, yuvanın ise toplumsal olarak anlamlandırılmış bir yapı olduğu görülür (akt. Ural, 2018, s. 216).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, evi salt içeriye ilişkin, durağan, sabit, kapalı ve mahrem bir alan olarak ele almanın ve bu nedenle LGBTİ+ çalışmalarında değersiz görmenin, evin taşıdığı kolektif, performatif yapıyı, aynı zamanda değişen dönüşen toplumsal ve politik bağlamda yeni anlamlar üretme potansiyelini gözden kaçırmamıza neden olduğu kanaatindeyim. Ural'ın da ifade ettiği gibi Türkiye'de "Eşcinsellerin birbiriyle karşılaşma ve duygusal, kültürel, erotik ve politik bağlılıklar geliştirebilme imkânlarının bulunduğu mekânlar azalıyor" (2018, s. 218). Dolayısıyla, bugün evin yaratıcı imkânlarının izini sürmek ve LGBTİ+ bireylerin mücadelesinde kazandığı yeni anlamları kavramak daha da önem kazanıyor. Türkiye'de geçmişten günümüze LGBTİ+ hareketinin örgütlenme sürecine baktığımızda ev kısıtlayıcı, sınırlayıcı, esaret altına alan ya da yalnızlaştıran bir mekân olmanın aksine biraradalığa, kolektif bir yapılanmaya, sosyalleşmeye, politika üretmeye imkân tanıyan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev, LGBTİ+ bireyler için kimi zaman direniş stratejisi geliştirebildikleri, kimi zaman korunma ve aidiyet hissettikleri, duygusal açılmalar yaşadıkları, kimi zaman hareketin daha örgütlü bir hâle dönüşebilmesi için politikalar üretebildikleri bir yer olarak genişleyen anlamları bünyesinde barındırmaktadır. Egemen kamusal alana erişimi kısıtlı olan, kentten ve gündelik pratiklerden dışlanan LGBTİ+ bireyler için bu bağlamda evin alternatif bir kamusal alan niteliği taşıdığı görülür.

Boysan'ın Evi: Alternatif Kamusalılık ve Queer Yas

Yukarıda da belirtilen kuramsal çerçeve kapsamında, en temelde Butler'ın makbul yurttaş tanımına uymayan LGBTİ+ bireyler özelinde yasin nasıl deneyimlendiği ve nasıl politikaya dahil olduğu; Sara Ahmed'in ise queer yasin nerede ve nasıl tutulabileceği ve evin LGBTİ+ bireyler için ne gibi imkanlar taşıdığı sorularından hareketle değerlendirilen saha çalışmasının bulguları iki temel kavramsallaştırma etrafında tartışmaya açılmaktadır. Bu kavramlardan ilki, Boysan'ın kaybı sonrasında ortaya çıkan Boysan'ın Evi'nin kayıp, yas, örgütlenme söz konusu olduğunda LGBTİ+ bireylere nasıl bir mekân sunduğu ile ilişkili olarak "alternatif kamusalılık" kavramı iken bir diğeri LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları kayıp sonrasında yas süreçlerini nasıl deneyimlediklerini anlamamıza yardımcı olacağını düşündüğüm "queer yas" kavramıdır.

Özel Alan / Kamusal Alan Geriliminde Boysan'ın Evi

Her ne kadar feminist ve queer kuram evi sınırlayıcı, düzenleyici ve bedenleri tahakküm altına alan, izole edilmiş (Ural, 2018, s. 213) mahrem ve özel bir mekân olarak ele alsada; bugün içinde bulunduğumuz politik iklimde evin özellikle LGBTİ+ bireyler için farklı imkânlarla kapı araladığı, Boysan'ın Evi'nin ise bu imkânların neler olabileceğini göstermesi açısından örnek teşkil ettiği görülür. Türkiye'de 1980'li yıllarla birlikte başlayan ve son 18 yılda AKP iktidarıyla birlikte yükselişe geçen yeni muhafazakârlık ve neoliberal politikalar sonucunda yaşam alanları giderek daralan, egemen kamusal alanda görünürlükleri azalan, özgürlükleri sınırlanan, gördükleri baskı ve uğradıkları doğrudan şiddet artan; bir araya gelme, sosyalleşme, toplanma ve örgütlenme imkânları zayıflayan LGBTİ+ bireyler için Boysan'ın Evi'nin alternatif bir kamusal alan yarattığı ve politik bir anlam kazandığı katılımcı anlatılarında görülmektedir. Katılımcılardan Boysan'ın Kızı^v, Boysan'ın Evi'nin LGBTİ+ topluluğu için ilksel bir deneyim olduğunu vurgulamış ve yeni bir nefes olarak tanımladığı evin topluluk için sunduğu imkânlarla ve öneme şu sözlerle dikkat çekmiştir:

Boysan'ın evi iyi ki oldu. Şu an orası genç *lubunya*'ların gelip gittiği bir yer. Etkinliklerin olduğu bir yer... (...) Bir mekânlarımız kapatılıyor, dernekler azalıyor. Orası yeni bir nefes oldu, kültür merkezi orası. İstedğim gibi giderim, yaşarım; prova da yapıyoruz, etkinlik de yapıyoruz, film de gösteriyoruz. Olanakları var. İyi ki öyle bir yer var. Bir şanslı ve ailesi orayı öyle yaptı bravo yani. Semalara bravo. (...) Şöyle bir şey söyleyeyim: Bir örnek teşkil ediyor gibi geliyor. Bir çocuk var. Ölmüş, hiç tanımayan birisi için bu çocuk *lubunya*'ymış ve ailesi o *lubunya*'lığın *lubunya*'lığını biliyor. Sahip çıkıyor ve oraya çocuklarının adını verip bir kültür merkezi yapıyor, *lubunya* kültür merkezi. Muhteşem! Yani bu ülke için muhteşem bir örnek. Böyle bir şey yok çünkü. Nazım Hikmet Kültür Merkezi diye bir yer var, Ahmet Atakan Kültür Merkezi var. Boysan'ın Evi diye bir yer var yani. Türkiye'de başka örneği yok bence. Bir *lubunya*'nın ölümüne açılmış bir kültür merkezi ben bilmiyorum. Çok öncü, çok yeni bir şey yapıyorlar. İyi ki de yapıyorlar. (*Boysan'ın Kızı*, 36, *heteroseksüel olmayan, sinema sektörü çalışanı*)

2013 Yılında Gezi Parkı protestoları ile birlikte kamusal alanda hem görünürlükleri artan hem de toplumun farklı kesimleri tarafından gördükleri destek büyüyen LGBTİ+ topluluğunun 2015 yılı itibariyle maruz kaldıkları baskının, sistematik ayrımcılığın, hak ihlallerinin, dışlanmanın dozunun daha da artması söz konusudur. 2015 yılı itibariyle İstanbul'da Onur Yürüyüşleri'nin yasaklanması, Ankara'da tüm LGBTİ+ etkinliklerine getirilen süresiz yasaklar neticesinde hareket

alanı iyice kısıtlanan LGBTİ+ topluluğu için Boysan'ın Evi'nin bu bağlamda yeni bir soluk getirdiği, hareket için hem kamusal bir anlam kazandığı hem de örgütlü etkinliklere ev sahipliği yapması ile LGBTİ+ hareketi için hem kamusal bir anlam kazandığı hem de örgütlü mücadelede yeni stratejiler, söylem ve pratikler geliştirmek; yeni dayanışma ağları örmek ve politika üretmek için yaratıcı bir imkân sağladığı görülür.

Boysan'ın yakın arkadaşı olduğunu belirten ve uzun zamandır aktivizm yapan Barış ise Boysan'ın Evi'nin alternatif kamusal kuran kolektif yapısını ve politik bir üretim alanı hâline gelmesini şu sözlerle vurgulamıştır:

Kayıplarımız da fazla olabiliyor. Bence bunu kabullenmek ve bunu konuşmak ve hani bununla ilgili yöntemler, metotlar geliştirmek, alan açmak sağlığımız açısından önemli bir şey. Bence Boysan'ın Evi çok değerli bir mekân. (*Barış, 32, trans, sanatçı ve öğrenci*)

Barış'ın yukarıdaki alıntısından da anlaşılacağı üzere, Boysan'ın Evi LGBTİ+ bireylerin kayıp sonrasında güvenli bir alanda duygu paylaşımına imkân tanıyan ve bu sayede pasifize olmak ve içe kapanmanın aksine örgütlü mücadelenin güçlü bir biçimde sürdürülebilmesi adına yeni yöntem ve stratejiler geliştirilmesine olanak tanıyan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni Bir Yuva İmkânı ve Seçilmiş Aile

Boysan'ın Evi'nin sahip olduğu toplumsal ve politik anlamlar ile birlikte salt fiziksel bir yapı olmanın ötesinde aslında bir yuva mahiyeti taşıdığı söylenebilir. Evde gerçekleştirilen eylemler, sergilenen kimlikler, geliştirilen yaşam stratejileri, yaşanan duygusal yoğunluklar, işletilen destek mekanizmaları, birliktelikler, korunma ve aidiyet hissiyatı doğrultusunda Boysan'ın Evi'nin yaratıcı, kolektif ve performatif bir anlam taşıdığı görülür. Görüşmecilerimden Can'ın eve dair söylemleri yukarıdaki iddiayı doğrular niteliktedir:

Gerçekten burası bir ev yani benim için. Yani gerçekten böyle yuvada hissediyorsun. (...)
Bence yaşadığımız üzüntüler bizi bir araya getiriyor. Yaşadığımız acılar. Tamam, merak ediyoruz, bir şeyler öğrenmek istiyoruz ama daha çok dışarıda yaralanıp buraya gelip sevgi ile bir araya geliyoruz. Aslında insanlar birbirini seviyor manasında değil de. Dışarıda yaşadığımız üzüntülerden biraz kaçma. (...) burada sevgi var. Burada bir yerde dayanışma ruhu var. (*Can, 23, gey, öğrenci*)

Yasın salt ölüm sonrasında gösterilen bir tepki olmadığı, aynı zamanda mekânsal, sosyal, psikolojik, ekonomik pek çok değişimin sonrasında yaşanabilecek bir süreç olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu doğrultuda, Boysan'ın Evi'nin sadece ölüm sebebiyle yaşanan kayıpların değil aynı zamanda LGBTİ+ birey olmak nedeniyle yaşanan biyolojik aile, iş, statü, arkadaş, romantik ilişki gibi kayıpların anılması ve onarılması için de alternatif bir kamusal mekân yarattığı söylenebilir. Zira, saha çalışmamda yer alan katılımcılar tarafından Boysan'ın Evi pek çok duygunun, deneyimin paylaşıldığı bir “yuva” olarak görülmekte ve oradaki insanlar “aile” olarak tanımlanmaktadır.

Yani burası da benim bir ailem. Sema teyze ailem. Buradaki insanlar ailem yani ciddi anlamda. Ben artık burayı bir evim olarak görüyorum. Boysan'ın Evi hani tamam ya, buraya o kapıdan içeri girdiğim zaman eve geldik, muhabbete geldik. Sanki biz buraya girdiğimiz zaman burası bizim bir kalemiz gibi. Sanki biz buraya girdiğimiz zaman kimse bize zarar veremeyecek, kimse bize dokunamayacak. Sanki buranın etrafı tamamen surlarla çevrili. Yani buraya kimse saldıramaz, kimse bağırılmaz, buraya kimse zarar veremez. Buradaki, içerideki hiçbir insana zarar veremez. Korunaklı bir bölge gibi geliyor. (...) Yani buraya girdiğim zaman hani bir güven var. *(Coşkun, 24, biseksüel, grafik tasarımcı)*

Coşkun'un yukarıda yer alan ifadesinden yola çıkarak denebilir ki baskı ve şiddet mekanizmalarının yoğun bir şekilde işletildiği, özgürlüklerin kısıtlandığı, yaşam alanlarının daraltıldığı, bir araya gelenebilecek mekânların yok edildiği ve bu nedenle dayanışma ağlarının zayıfladığı günümüz politik ikliminde ortaya çıkan Boysan'ın Evi'nin, örgütlü mücadele sürdürmekte giderek zorlanan LGBTİ+ topluluğu için bir kurtarılmış bölge niteliği taşımaktadır.

Her ne kadar ailenin en bilindik tanımları arasında “Ailenin sevgi ve duygusal bağlardan oluşan bir alan olduğu iddia edilse de (...) bu temsilin aksine, ailenin birçok insan için gerilim, sıkıntı ve baskı kaynağı olduğunu biliyoruz” (Zengin, 2015, s. 133). Buradan hareketle, LGBTİ+ bireyler için aile söz konusu olduğunda pek çoğu için aile dışlanmanın, reddin, terk edilmelerin, kavgaların, şiddetin ve hatta ölümün asıl kaynağı olabiliyor (Zengin, 2015, s. 133). Tam da bu noktada, LGBTİ+ bireylerin Boysan'ın Evi'nde kurdukları ilişki ağları üzerinden seçilmiş bir aile inşa ettikleri söylenebilir. Zira ev herkesi olduğu gibi kabul eden, kişilerin kimliklerini dilediğince yansıtılabildikleri ve performe edebildikleri, bir otokontrol uygulamak zorunda kalmadan kendilerini var edebildikleri, duygularını dilediğince yaşayabildikleri bir alan sunuyor. Can, evin

pek çok farklı duygu durumuna tanıklık eden; destek mekanizmaları barındıran ve yalnız hissettirmenin aksine kişiye güvenli bir aidiyet alanı sunan yapısını şu sözlerle dile getirmiştir:

Boysan'ın Evi mesela bence birisini kaybettiğinde, yani birisini kaybettiğinde değil herhangi bir şey olduğunda gelip paylaşabildiğin bir yer. Böyle hani herhangi bir şey olabilir, kedin de olabilir. İşte ne bileyim kitabını kaybedip de buraya gelebilirsin üzüldüğün için. Herhangi bir duyguyu ifade ettiğinde burada hoş karşılanacağını biliyorsun yani. Burada kimse seni küçümsemeyecek. Onu biliyorsun. Yani burada birisi sana destek olacak. Üzülme diyecek yani burada olmak o yüzden insanı evinde, güvende hissettiriyor. Duygularını daha iyi ifade edebilirsin. *(Can, 23, gey, üniversite öğrencisi)*

Can'ın da yukarıdaki ifadesinden de anlaşılacağı üzere, Boysan'ın Evi'nin salt ölüm değil aynı zamanda pek çok farklı kayıp deneyimi sonucunda da LGBTİ+ bireylere ev sahipliği yaptığı, farklı duyguları özgürce yaşayabilecekleri, paylaşımında bulunabilecekleri ve destek bulabilecekleri özgürleştirici bir alan tanıdığı görülür.

Dayanışma Ağı ve Birliktelik

Gerçekleştirdiğim görüşmelerde, Boysan'ın Evi'nin LGBTİ+ bireyler için nasıl bir anlam taşıdığı sorusundan hareketle yaşanan kayıp sonrasında ortaya çıkan bu alternatif mekânın sahip olduğu önem anlaşılmaya çalışılmış olup, Boysan'ın Evi'nin katılımcılar nezdinde bir yas evi olmanın ötesinde kolektif bir dayanışma mekânı olarak algılandığı görülmüştür. Bu noktada, büyük küçük fark etmeksizin evde bir arada yapılan her türlü işin ve paylaşımın bu kolektif yapıya katkı sunduğu söylenebilir. Katılımcılardan Nihal, paylaşılan duygular etrafında evin ortaklaştırıcı niteliğine şu sözlerle dikkat çeker:

Aynı dili konuşmak bence duygulardan geçen bir durum. Boysan'ın Evi'nde aynı dili konuştuğumuzu düşünüyorum. Samimi geliyorlar. O kucaklaşmadaki samimiyeti hissedebiliyorsun. Nicelik değilsin orada niteliksiz. O bambaşka bir güzellik. Paylaşılan her deneyim kıymet kazanıyor ve o gerçekten paha biçilemez bir şey. *(Nihal, 40, lezbiyen, model ve yazar)*

Yarım Kalanların Mekân Üzerinden Telafisi

Gerçekleştirdiğim görüşmeler göstermiştir ki Boysan'ın kaybı herhangi bir LGBTİ bireyin kaybından farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın nedeninin görüşme yaptığım kişiler tarafından

Boysan'ın örgütlü mücadele içinde aktif rol oynayan önemli bir politik özne olarak görülmesinden ileri geldiği söylenebilir. Politik bir öznenin kaybının, LGBTİ+ hareketi için de bir kayıp olarak algılandığı ve bu nedenle yaşanan kaybın örgütlü mücadeleye de inen bir darbe olarak kabul edildiği görülmüştür. Bu bağlamda sadece kişisel bir kayıp olmanın ötesinde kolektif olarak da deneyimlenen politik öznenin kaybı sonrasında ortaya çıkan bu mekânın hem kaybedilen kişinin yasının sağaltılması hem de darbe aldığı düşünülen örgütlü mücadelenin onarılması, bir anlamda iyileştirilmesi için bir imkân yarattığı düşünülebilir. Katılımcılarımdan Boysan'ın Kızı, yaşanan kayıplar sonrasında hareketin de etkilendiğine dair düşüncelerini şu sözlerle aktarmıştır:

Boysan ve Zeliş vefat ettikten sonra hareketin güçsüzleştiğini düşünenlerdenim. Önemli yerlerde duruyorlardı, toparlayıcı tarafları vardı. Kendilerini adamışlardı. Bunlar oluyor yani bazen hareketler güçsüzleşir, bazen güçlenir. (Boysan'ın Kızı, 36, Heteroseksüel olmayan, Sinema sektörü çalışanı)

Bu noktada, Boysan ile birlikte geçirdiği trafik kazası sonucunda yaşamını yitiren Zeliş'in (Zeliha Deniz) kaybının da LGBTİ+ camiasında büyük bir etki yarattığını belirtmek gerekir. Zira Zeliş eşcinsel kimliği ile feminist hareket ve LGBTİ+ hareketi arasında adeta köprü vazifesi gören bir isim olmakla birlikte, lise yıllarından beri muhalif hareketler içinde yer alan; aynı zamanda LGBTİ+ mücadelesi içinde her zaman ön saflarda bulunan bir isim olagelmıştır. LGBTİ+ hareketinin bu öncü iki politik aktörünün aynı anda kaybedilmesinin görüşme gerçekleştirilen tüm katılımcılarda bir şok etkisi yarattığı ve kaybın üzerinden yaklaşık iki yıl geçmiş olmasına rağmen bu etkinin tam anlamıyla kaybolmadığı gözlemlenmiştir.

Evin varlığının, kaybın hem bireysel hem de örgütlü mücadele içindeki eksikliğini kapatacak bir unsur olarak görüldüğünü Kafkaesk'in şu sözlerinden anlayabiliyoruz:

Şu an Boysan'ın Evi'nin, Boysan'ın üzerinden gelen, devşirilen bir noktada. Bir etkinlik mekânı olarak ilerlemesi LGBTİ+ hareketinin yükselmesine de sebep oluyor; çünkü yasaklar var. Queer Fest Ankara'da yapılamadığı için İstanbul'a geliyor. Trans anma haftası yapılamadığı için buraya geliyor. İzmir'de bir etkinlik yapılamadığı zaman buraya geliniyor. İstanbul'da böyle bir yasak olmadığı için İstanbul'da alan açmış oluyoruz Boysan'ın Evi olarak. Haliyle Boysan'ın Evi'nin olmuş olması Boysan öldükten sonra Boysan'ın önemini hatırlatıyor aslında insanlara. O yüzden bunu gördükleri için bizi yasaklar yıldırıyor. Başka alanlarda, başka mücadele alanlarında, başka manevralarla başka politikalarla,

yöntemlerle bunu hallediyoruz... Öz örgütlenmeyi sağlayabiliyoruz. Mert'in^{vi} bir lafı vardı bazen bu acılarımızdan ötürü, kayıplarımıza üzülmekten dolayı bazen ivmemizi kaybettik; *Pride*'lar yasaklandı. Ölülerin artmış olması harekete tabii ki de ket vurdu; çünkü durduk aynı zamanda. Ölülerimiz, acılarımız bizi durdurdu, böyle bir şey var. (*Kafkaesk*, 25, *gey, yeni medya analisti*)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, politik bir öznenin kaybı örgütlü yapı içindeki hareketin yavaşlamasına yol açabilmekte, aynı zamanda pek çok bağın ve ilişkinin de yitirilmesine ya da yitirilme potansiyelinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Tam da bu noktada, bir kayıp sonrasında ortaya çıkan Boysan'ın Evi'nin hem örgütlü mücadele içinde yitirilen bağların ve ilişkilerin onarılmasına olanak tanıdığı hem de politik öznenin kaybının ardında birliktelik ve örgütlenmenin devamlılığını sağlayan iyileştirici bir rol üstlendiği, mekânsal bir kaynak sunduğu söylenebilir.

Queer Yas Deneyimi

Çalışmanın bu bölümünde hem katılımcılarımın söylemlerinden hem de araştırma alanında gerçekleştirdiğim gözlemlerden yola çıkarak elde edilen bulgular queer yas kavramsallaştırması etrafında ele alınacaktır. Queer yasin heteronormatif yastan ayırıcı özelliklerinin neler olduğu ise duygu, söylem ve pratik özelinde katılımcıların farklılaşan deneyimlerinden yola çıkarak tartışmaya açılacaktır. Queer yas adını verdiğim yas deneyiminin dinamiklerini anlayabilmek adına LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları kayıp sonrasında yas-melankoli, unutmak-hatırlamak, acı-güllüm yapmak gibi aşmaya çalıştıkları ikilikler ele alınacaktır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların yaşadıkları kayıplar sonrasında bir yandan unutmamak, gideni bugünde yaşatmaya çalışmak, kayıp ile kurulan bağı koparmamak gibi melankoliye atfedilen birtakım niteliklerin yer aldığı bir süreci deneyimledikleri görülürken; aynı zamanda, yine melankoli ile ilişkilendirilen bireyin yaşamla ilişkisini keserek kendi içine dönmesine neden olan süreçlerin yaşanmadığı aksine LGBTİ+ hareketini devam ettirmeye yönelik, daha dışa dönük ve acı, keder, üzüntü gibi duyguları pozitif bir biçimde çerçeveledikleri queer bir yas sürecinin yaşandığı söylenebilir. Bu bağlamda, queer yasin melankoliye atfedilen unutmamak, gideni bugünde yaşatmaya çalışmak gibi birtakım nitelikleri içermesi, kaybedilen öznenin taşıdığı politik anlamla doğrudan ilişkilidir.

Katılımcılara yaşadıkları kayıplar sonrasında yası nasıl tanımladıkları sorulduğunda, yası doğrudan acı, keder ve üzüntü gibi duygular ile özdeşleştirdikleri; aynı zamanda kaybın ardından ağlamak, karalar giymek, ağıt yakmak gibi normatif olarak adlandırılacak pratikler ile yası eş değer gördükleri ve bu nedenle işlevsiz bir olgu olarak tanımladıkları görülmüştür. Bu durum, görüşmeciler nezdinde yas tanımının çoğunlukla heteronormatif özellikler içerdiği ve ölümün ardından gösterilen kederlenme anlamı taşıdığı şeklinde yorumlanabilir.

Ağlamak yas tutmak için olabilir ama bir etkinlik için, amaç için olmaz. Bu evde (Boysan'ın Evi) bazı zamanlarda duygulanıyorum ama ağlamıyorum. Ağlamayacaksın diyorum. Bilmiyorum bunu şu an keşfettim. Cidden bilmiyorum ne olacağını ama yani istemsizce ağlamamak istiyorum. Yani hani biri beni böyle görmemeli, ağlamamalıyım. (*Coşkun, 24, biseksüel, grafik tasarımcı*)

Görüşmeler sırasında, yaşanan kayıpların ardından nasıl yas tutulduğuna dair yöneltilen soru karşısında ise katılımcılarımın çoğunun pek fazla yas tutmadıklarını, zaten yas tutmamaları gerektiğini belirtmeleri; söylemsel düzeyde yasın sürgün edildiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Bir diğer katılımcım Denizati'nin ifadeleri ise yasın negatif pratiklerle özdeşleştirildiğinde sürgün edilmesine örnek gösterilebilir:

Yas mevzuatına ben inanmam. Yas yoktur bende. Evet, üzülürüm, ben ölünceye kadar onun yokluğunu hissedeceğim zaten, bu bana yas olarak gelmiyor. Birtakım insanlar yok işte yas tutuyorum, şundan vazgeçtim, şunu şöyle yapıyorum. Yok, bende öyle bir şey yok. Aksine mesela Boysan rakı içmeyi çok severdi. Ben her geldiğimde (Boysan'ın Evi'ne) eğer burada bir ortam varsa, bir kadeh rakı içebiliyorsam şurada, içimden derim ki Boysan senin şerefine. (*Denizati, 56, lezbiyen, emekli*)

Yukarıda yer alan katılımcılarımın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kayıp ile birlikte kişinin kendisinden de bir parçayı yitirdiği ancak yitirilen parçanın, bağın, ilişkinin, duygunun ne olduğunun tam olarak dile dökülemediği görülmüştür. Bu durum kayıpta "ben" in de bir parçasının yitirildiği (Butler, 2013, s. 37), aynı zamanda ötekinde kaybedilen ama tanımlanamayan şey ile "ben" in de bilinmezlik içinde konumlandığı (Butler, 2013, s. 37) şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte kayıp sonrasında bir yandan melankoliye dair unutmamak, gideni yaşatmak gibi pratiklerin deneyimlenmesi; bir yandan ise tam da melankolinin karşısında konumlanan devam etmek, hareket etmek, dışa dönmek, acıda kalmamak gibi pratiklerin icra

edilmesi, melankoli ve yasın politik bağlamda birbirine içkin hâle geldiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Yasın, katılımcılar tarafından ağlamak, üzölmek, karalar bağlamak gibi Türkiye’de yirmibirinci yüzyıldaki hâkim yas pratikleri ile eşdeğer göröldüğü ve bu bağlamda, heteronormatif kabul edilen bu yas tutma biçiminin LGBTİ+ bireyler tarafından reddedildiği söylenebilir.

Acının Queer Hali

Yaşanılan LGBTİ+ kaybı sonrası, hangi duyguların hissedildiği sorusuna katılımcılarımdan Şükrü’nün verdiği yanıt, acının kayıp sonrasında en yoğun yaşanan duygulardan biri olduğunu göstermiştir:

O süreçte, o boşluğun getirdiği çok garip bir sızı var böyle dinmeyen bir acı. Tam böyle göğüs kafesinin gerçekten birleştiği noktada. Sonra o acı ile yaşamayı öğreniyorsun ve yarım kalmışlıklarınla yaşamayı öğreniyorsun. Yatıyorsun acı, kalkıyorsun acı. Hadi artık bit diyorsun. Son bir farkındalık anı ile bunun bitmeyeceğine ve ona rağmen senin planlarının, her şeyin gerçekleştireceğinin, yeniden bir insanla ilişkileneceğinin, yeniden bir iş yapacağının farkındalığına varıyorsun. Acı ile yaşamayı öğrenmek o işte başka bir şey değil. Artık ondan (acıdan) kurtulmaya çalışmaya mesai harcamıyorsun. O orada sabitken üzerine bir hayat inşa etme anı. (*Şükrü, 29, gey, STK genel koordinatör*)

Yaşanılan kayıpların ardından acı duygusu yoğun bir şekilde hissedilse de, görüşme yaptığım kişilerin söylemlerinden yola çıkarak, bireysel olarak hissedilen duygularla bu duyguların kolektif bir zeminde performe edilişi arasında farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu durum, LGBTİ+ hareketi içinde kayıp söz konusu olduğunda nasıl bir duygu durumunun lanse edileceği ve hangi duygular etrafında örgütlü hareketin devam ettirileceğine dair ortak bir paydada buluşulduğunu düşündürmektedir:

Acıyı elbette hissediyoruz, acı sana kalıyor her zaman ama acı insanı ilerleten bir şey değil. Acıyla ilerleyemezsin, acını soğutman lazım. (*Kafkaesk, 25, gey, yeni medya analisti*)

Kayıp sonrasında meydana gelen acı, üzüntü, keder gibi duyguların katılımcıların çoğunluğu tarafından zayıflık, güçsüzlük, edilgenlik, hareketsizlik ile eş değer kabul edildiği; kaybın ardından bireysel düzeyde hissedilse de bu duyguların LGBTİ+ hareketi için olumsuzluk

yaratacağı ve bu nedenle başka duygulara dönüştürülmesi gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu görülmüştür.

Acının aktivizmi yapılmaz. (...) Türkiye öyle bir yer ki ölen insanın arkasından aktivizm yapmaya devam etmek durumundasın çünkü sen kendini, yani hayatını devam ettirebilmek için, kendine alan açabilmek için, politika yapabilmek için bunu yapmak durumundasın. Sonuna kadar yas tutamayız. Bir hareket vardır yas tutabilir, sürekli onun acısıyla yaşayabilir ama zannetmiyorum ki böyle bir örgüt kolektif olsun. Hiç kimse sadece acı üzerine bu kadar çok oturup düşünmez çünkü. Acı kendi içinde öyle bir şeye sahip ki LGBTİ+ hareketi içerisinde devinim sağlıyor. Bu devinim bizi bir dayanışma duygusuna sevk ediyor, iki yardımlaşma duygusuna sevk ediyor, üç birbirimizi anlamamızı, empatimizi kolaylaştırıyor. (*Kafkaesk, 25, gey, yeni medya analisti*)

Ahmed'in "Acı politikaya nasıl dâhil olur?" sorusundan hareketle Kafkaesk'in yukarıda yer alan ifadeleri göstermektedir ki LGBTİ+ topluluğu özelinde acı mücadeleyi etkin kılan, dayanışma ruhunu körükleyen, devinim yaratan bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, yukarıda yer alan ifadelerden hareketle, LGBTİ+ bir bireyin kaybı sonrasında acı, üzüntü, keder gibi duyguların kolektif olarak yoğun bir biçimde hissedilmesinin örgütlü mücadeleyi sekteye uğratabilecek, faydasız, hatta harekete zarar verebilecek bir süreç olarak algılandığının göstergesi olarak okunabilir. Bu durumun literatürde de belirtildiği üzere acı, keder, üzüntü gibi olumsuz addedilen ve feminenlikle, zayıflıkla, edilgenlikle bir görülen duyguların toplumsal hareketleri sekteye uğratan, irrasyonel ve zayıflık göstergesi olgular olarak kabul eden duygu kavrayışını sürdürür niteliktedir. Bu doğrultuda, LGBTİ+ hareketine zarar vereceği, yavaşlatacağı düşüncesi ile bu duyguların yapısöküme uğradığı ve böylece kaybın ardından tutulan yas sürecinin de harekete fayda sağlayacak bir edime dönüştürüldüğü; queer yas deneyiminde acının yerini sevgi, cesaret, yâd etmek gibi duyguların alabildiği görülmüştür.

Bir Queer Yas Pratiği Olarak *Gullüm*

Araştırma kapsamında gerçekleştirdiğim görüşmelerden ve sahada yaptığım gözlemlerden yola çıkarak, queer yas sürecini heteronormatif yas sürecinden ayıran en önemli unsurlardan biri hem söylem hem de pratik düzeyinde *gullüm* yapmaktır. En genel anlamıyla eğlence, eğlenmek, gırgır, şamata yapmak anlamına gelen *gullüm*ü nasıl deneyimlediklerini, Boysan'ın Kızı şu sözlerle aktarmıştır:

Şarkı söylüyoruz, eğleniyoruz, yemek yiyoruz, göbek atıyoruz, kına gecesi bir şeyler. Hani vah vah değil yani. Herkes Boysan'dan, Aligül'den bir anı anlatsın değil yani. Böyle güzel şeyler yapıyoruz. Acıyı acı gibi değil de eğlenerek atlatıyoruz. *Gullüm* dediğim şey o. (*Boysan'ın Kızı*, 36, *heteroseksüel olmayan, sinema sektörü çalışanı*)

Yaşanılan kaybın ardından kaybedilen kişinin en sevdiği şarkıyı söylemek, dans etmek, rakı masasında adına kadeh kaldırmak, en sevdiği filmi izlemek vb. pratikler göstermektedir ki LGBTİ+ bireyler yaşadıkları kayıplar sonrasında yas sürecinde heteronormatif pratiklerin dışına çıkabilmekte, kendilerine özgü yas deneyimlerini performe edebilmektedir. Bu çalışma kapsamında queer yas olarak tanımladığım bu sürecin, makbul yurttaş (Butler, 2015, s. 42) tanımına uymayan grupların kayıpları söz konusu olduğunda alternatif olarak nasıl ve ne şekilde yas tutabilecekleri sorularına bir cevap niteliğinde olduğu düşünülebilir.

Boysan'ın yakın arkadaşı olan ve Almanya'da yaşayan bir başka katılımcım Barış^{vii} ise yas deneyimlerinin heteronormatif yas süreçlerinden ayrıldığını belirtirken yasin sadece ağlamak, üzölmek karalar bağlamak anlamına gelmediğini şu sözlerle aktarmıştır:

Bence yasin queer bir hâli var... Yani ben queer yas diye bir şey olduğunu düşünüyorum. Mesela bu Yorgan Projesi diye bir şey var, ne kadar manyak bir şey. Düşünsene o yorganları dizen buradan Türkiye'ye yol oluyor gerçekten. O yorganların hepsini birlikte gösteremiyorlar artık çünkü öyle bir alan yok. O kadar çok yorgan yapılmış ki. Bu bence queer yaşamakla alakalı bir şey çünkü biz hayatı da *extravagans* yaşadığımız için yasımızı da *extravagans* bir şekilde yaşıyoruz ama bu biraz acıyı bal eylemekten de gelen bir şey. Bence biz yaratıcı, hani, hayatta kalma stratejisi olarak yaratıcı bir grubuz çünkü öyle yaşıyoruz. Bir şekil öğreniyorsun kendi yolunu bulmayı. Bu da farklı ifade yöntemlerine, yollarına neden oluyor bence. Biraz bence o heteroseksüel sistemin, matrisin içinde de yaşamadığın için zaten hayata, her şeye başka bir bakış açın oluyor. Cenaze, bir duygu yaşamak, sadece siyahlar giyip ağlamak değil, onu biliyorsun hani. Zaten kutunun dışında yaşıyorsun, o öğretinin dışında. Bence hayatta biraz farklı yöntemlerle yaşamakla alakalı bir şey bu (queer yas). Gerçekten o normun dışında yaşamakla alakalı bir şey, o norma uymuyorsun bir şekilde. Bir şekilde hissediyorsun onu, uymadığını biliyorsun o yüzden yasa da belki uymuyorsun. (*Barış*, 32, *trans, sanatçı ve öğrenci*)

Saha çalışmam göstermiştir ki LGBTİ+ bireylerin yas tutma süreçlerine eşlik eden ve heteronormatif yas ritüellerinden ayrılan en önemli pratiklerden birisi *gullüm* yapmaktır. Ah vah etmek, ağlamak, hüzünlenmek yerine cenazenin ardından şarkı söylemek; kaybın doğum

gününde, ölüm yıl dönümünde dans etmek; şarkı söylemek gibi daha paylaşım odaklı, daha kolektif, LGBTİ+ topluluğuna özgü, normun dışına çıkabilmiş alternatif yas tutma pratikleri söz konusudur.

Bir Queer Yas Pratiği Olarak Unutmak Değil Hatırlamak

Gerçekleştirdiğim görüşmeler göstermiştir ki kaybedilen kişinin unutulmasının yerine daima hatırlanıyor olması queer yas sürecinin öne çıkan bir diğer niteliğidir. Daha önce de belirtildiği üzere yaşanan kayıplar sonrasında acının politik bir eyleme dönüştürülebilmesinin etkin bir yolu olan unutmamanın queer yas sürecinde deneyimlendiği görülmüştür. Buradan hareketle, Boysan'ın Evi'nde kaybedilen LGBTİ+ bireylerin her daim hatırlandığı, isimlerinin dile getirildiği, yapıp ettiklerinin yaşatıldığı görülür.

Unutmak istemiyoruz bence o insanları, unutmak en büyük şey olurdu... Sanki hiç yokmuşlar gibi. Hayatımıza böyle devam edilebilir mi bilmiyorum? Daha önce hani yaşamış hayatından önemli bir yer teşkil etmiş bir figürü kaybettiğinde hiç olmamış gibi insan hareket edebilir mi? Sanmıyorum yani. O yüzden o figürü bir yere koyman gerekiyor. Onu da anısını yaşatarak yapabiliyoruz bence. Yoksa hani böyle unuttum gitti. Hayatımda başka birileri var. Onun yerini başkaları doldurdu tarzı bir şey olmuyor. Hayatta herkesin bir noktası var. Bir iz bırakıyor. Onu, mesela iyi bir iz bırakan insanları Boysan gibi yaşatırsak bu acıyla baş edebiliyoruz. Neden? Yani başka bir yol yok bence. O yüzden bu yol. Yani unutmaya çalışmak, unutmak bir metot değil. Başka bir metot yok bence anısını yaşatmaktan başka. (*Can, 23, gey, öğrenci*)

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere, LGBTİ+ hareketi içinde yitirilen kayıpların hareket için de bir kayıp olarak görülmesi nedeniyle onları unutmanın ihanet olarak adlandırılabilceği ve unutmanın hareketi de geriye düşürecek bir unsur olarak değerlendirildiği görülmüştür.

LGBTİ+ Hareketi İçinde Bir Sembol Olarak Boysan Yakar

Saha çalışmamdan hareketle Boysan'ın varlığı mekâna sabitlenerek âdeta orada yaşadığı, yaşatıldığı söylenebilir. Bu durum, Boysan'ın LGBTİ+ hareketi içinde lider vasfı taşıyan bir sembole dönüştürüldüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir. Boysan'ın hem kendisinin hem de politik kimliğinin mekân üzerinden yaşatılması bir yandan bireylerin kişisel olarak

yaşamlarına devam etmesini sağlamakta bir yandan hareketi de hâlen örgütlü kılan bir güce işaret etmektedir.

Boysan annesini, ailesini, herkesi dönüştürdü. *Benim Çocuğum*'u^{viii} verdi. Türkiye'deki politika için mücadele etti. Belediye seçimlerine girdi, Şişli Belediye Başkanı'nın özel kalem müdürü oldu. Bunlar öyle yenilir yutulur şeyler değil. Türkiye gibi baskıcı totaliter rejimlerin olduğu ülkelerde bu çok kolay bir şey değil. Bunu yapabilmek bana güç katıyor. Çünkü diyorsun ki onlar senin yaşam hakkını savunuyorlar ve senin için mücadele ediyorlar. Onlar gittikleri vakit bir şey değere biniyor, gerçekten böyle insanlar devam edecek mi? Boysan'ı mitleştirmek değil olay, Boysan'ın değerini ortaya koymak... Boysan bana güç veren bir şey, çünkü Boysan'ı idol alıyorum mesela. Özendiğim biriydi. (*Kafkaesk*, 25, *gey, yeni medya analisti*)

Yukarıda da belirtildiği üzere, Boysan hem hareket içindeki politik duruşuyla hem de gerçekleştirdiği çalışmalarla LGBTİ+ bireyler tarafından örnek alınan bir figür olagelmıştır. Boysan'ın tanısın ya da tanınmasın geride kalanlar için ilham veren bir niteliğe sahip olduğu, kaybıyla birlikte LGBTİ+ bireyleri koruyup kollayan, güven veren bir figürünün de yitirildiği görülür.

Kaybın Ardından Evin Taşdığı İmkânlara Dair

Boysan'ın Evi'nin bir kayıp deneyimi ile ortaya çıkmış olması ve kaybın kendi topluluğunu başka bir biçimde örgütlenme imkânı sunması nedeniyle karşı bir kamusal alan etrafında bir araya gelindiği düşünülebilir. Burada, mekânın alternatif kamusal alan yaratmasında hem kayıp deneyiminin ortaklaştırıcılığı etkin bir rol oynamakta hem de Boysan'ın Evi'nde gerçekleştirilen etkinlikler; konuşulan, tartışılan, paylaşılan deneyimler ile birlikte yasın bireysel, mahrem bir olgu olmaktan çıkıp kolektif bir edim hâline dönüşmesi etkili olmaktadır. Boysan'ın Evi'nin ilk olarak kayıp ile birlikte kayıp deneyimini ortaklaştırması, yası müşterek kılması, aynı zamanda farklı görüşleri bir araya getirmesi, bir diyalog alanı sunması, örgütlü mücadelenin eylemliliğine devam etmesine olanak tanınması nedeniyle kolektif bir yapıya büründüğü görülmüştür.

Boysan'ın Evi, LGBTİ+ bireylerin kayıp sonrasında güvenli bir alanda duygu paylaşımına imkân tanıyan ve bu sayede pasifize olmak ve içe kapanmanın aksine örgütlü mücadelenin güçlü bir biçimde sürdürülebilmesi adına yeni yöntem ve stratejiler geliştirilmesine olanak tanıyan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişisel bir kayıp olmanın ötesinde, kolektif olarak da

deneyimlenen politik öznenin kaybı sonrasında ortaya çıkan bu mekânın, hem kaybedilen kişinin yasının sağaltılması hem de darbe aldığı düşünülen örgütlü mücadelenin onarılması, bir anlamda iyileştirilmesi için bir imkân yarattığı düşünülebilir.

Sonuç

Pek çok kayıp yaşamış olan LGBTİ+ topluluğunun, yitirilen kişilerin ardından bireysel olarak hissettikleri duygularla kolektif olarak hissettikleri duygular arasında farklılıklar söz konusudur. Bu farklılık en temelde kaybın uyandırdığı acı, üzüntü, keder, elem gibi duyguların bir zayıflık göstergesi olarak kabul edilmesi ve bu nedenle LGBTİ+ hareketini sekteye uğratacak, onu yavaşlatacak hatta durduracak bir faktör olarak görülmesinden ileri gelmektedir.

Kaybın uyandırdığı acı, keder, üzüntü gibi duyguların yadsınmasının yanı sıra yas, aynı zamanda ağlamak, üzülmek, karalar giymek gibi heteronormatif unsurlar ile ilişkilendirilmekte ve bu nedenle de LGBTİ+ bireyler tarafından reddedilmektedir. Bu reddedişin aynı zamanda beraberinde alternatif bir yas tutma pratiği olarak queer yası doğurduğu görülmüştür. Queer yas, LGBTİ+ bireylerin yaslarının tanınmasından ziyade yaslarını alternatif bir biçimde tutmalarına olanak sağlaması açısından oldukça önemli bulunmaktadır. Queer yası heteronormatif yas pratiklerinden ayıran birtakım nitelikler olduğu görülmüştür. Bunlar, melankoli-yas ikiliğinin kırılmaya çalışılması ve melankoli ile yasin politik bağlamında birbirine içkin hale gelmesi, acının yapısöküme uğratılması, *gullüm* yapılması, kaybın ardından unutmanın yerine hatırlama pratiklerinin almasıdır. Queer yas, bir yandan melankoliye atfedilen birtakım özellikleri performe ederken bir yandan da melankoliye zıt olan deneyim ve pratikleri kendine içkin kılarak alternatif bir yas tutma örneği oluşturmaktadır.

Kayıp sonrasında, örgütlü mücadeleye zarar vereceği düşünülen acı, keder, hüzn gibi duyguların queer yas sürecinde pozitif bir biçimde çerçevelendiği, böylece harekete katkı sunacağı düşünülen sevgi, cesaret, dayanışma gibi duygulara dönüştürüldüğü görülmüştür. LGBTİ+ bireylerin kayıpları sonrasında geride kalanlarda unutmanın yerini hatırlamak, acının yerini gülmek, kederin yerini harekete geçmek almıştır. Bu doğrultuda, yaşanan kayıplar sonrasında meydana gelen duyguların dönüştürülerek politik alana dahil edildiği görülmüştür.

Burada önemli olduğu düşünülen bir başka husus ise LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları kayıplar sonrasında “olumsuz” olarak değerlendirdikleri acı, keder, hüzn duygularını kolektif zeminde sürgün etmeleridir. Acıda kalmamaları, ağlamamaları, devam etmeleri gerektiğine dair

yapılan vurgu, bir tarafıyla kayıp deneyimi sonrasında heteronormatif değer ve pratiklerin dışına çıkılarak kendilerine özgü bir yas tutma pratiği üretmenin olanağını tanıırken; bir yanıyla da dışladığı ve içerdiği duyguların çerçevesini keskin bir biçimde çizmesi nedeniyle LGBTİ+ topluluğunun kaybın ardından kendi normunu inşa ettiği ve böylece LGBTİ+ bireylerin kendi kırılmalıklarını ve yaralanabilirliklerini de yok saydığı düşünülebilir.

LGBTİ+ bireylerin, yaşadıkları kayıpların yaşamlarına karşı taşıdıkları kolektif sorumluluk doğrultusunda kayıpların yaşamlarına sahip çıkan ve onları politik arenada canlı tutan duygu, söylem ve pratikleri Boysan'ın Evi'nde deneyimledikleri görülmüştür. LGBTİ+ bireylerin hem yaslarını tutabilmeleri hem de örgütlü mücadelenin devam edebilmesi adına ortaya çıkan bu mekânın üretken ve yaşayan yapısıyla Türkiye'de bir ilk olduğu ve alternatif bir kamusal alan kurduğu söylenebilir.

Boysan'ın ve Zeliş'in kaybı aynı zamanda LGBTİ+ hareketi içinde de büyük bir kayba yol açmıştır. Katılımcı anlatılarından hareketle, politik öznenin kaybı sonrasında hareketin de darbe aldığı, örgütlü mücadele içinde de birtakım bağların, ilişkilerin kaybedildiği, yavaşladığı söylenebilir. Bu bağlamda, hareket içinde de bir kayıp yaratan Boysan'ın ölümü sonrasında kurulan mekân, hareket için de oluşan kayıpların, zayıflayan ilişkilerin telafi edilebilmesi, yaraların iyileştirilebilmesi, örgütlenmenin devam ettirilebilmesi için de bir imkân tanımaktadır. Boysan'ın Evi'nde gerçekleştirilen tüm etkinliklerin Boysan'ın adını, değerlerini yaşatmak; yaşamına tanıklık etmek, yarım bıraktıklarını tamamlayabilmek amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

Boysan'ın Evi'nin, aynı zamanda LGBTİ+ bireyler için büyük bir güven uyandıran, kimi zaman kendi evlerinde hissedemedikleri yuva sıcaklığını hissettiren, bir aile gibi sarıp sarmalayan bir unsur olarak değerlendirildiği görülmüştür. Bu bağlamda, Boysan'ın Evi'nin salt ölüm nedeniyle yaşanan kayıplar değil, aynı zamanda iş, statü, romantik ilişki, arkadaş, biyolojik aile bağları gibi kayıpların ardından da iyileştirici, onarıcı bir niteliğe sahip olmasıyla ortaklaştırıcı, örgütleyici, dayanışma temelli bir alternatif kamusal mekân yarattığı söylenebilir. Bugün Türkiye'de örgütlü mücadele sürmenin giderek zorlaştığı bir sosyopolitik iklimde ortaya çıkan Boysan'ın Evi'nin, LGBTİ+ bireylere sunduğu imkanlar ile hareket için adeta yeni bir nefes olduğu söylenebilir. Zira ev, hem örgütlü mücadelenin daha güçlü bir biçimde devam edebilmesine olanak tanıyan yeni yöntemler, söylemler ve stratejiler geliştirilebilecek bir alan açmış hem de farklı karşılaşmalara, biraradalıklara, paylaşımlara, duygusal desteğe, dayanışma ağlarının genişletilmesine imkân tanımış ve bu bağlamda hem toplumsal hem de politik bir önem kazanmıştır.

Yapılan tüm görüşmelerden hareketle çıkarılabilecek en genel sonuçlardan biri, egemen kamusal alandan dışlanan LGBTİ+ kayıplarının yasının, alternatif bir kamusal alanda ve heteronormativitenin dışında bir yas tutma pratiği ile deneyimlenebilir olmasıdır. Toplumun geneli tarafından dışlanan ve makbul yurttaş tanımına uymayan LGBTİ+ bireylerin yaslarını kendilerine özgü bir biçimde tutabilmelerine olanak tanıyan alternatif bir kamusal alan yaratılmış olması, kayıp sonrasında yası tanımının, tanıklık etmenin ve iyileşmeye olanak tanımının değerli bir yolu olarak görülmekte; farklı bir yas tutma pratiğinin nerede ve ne şekilde olabileceğine dair bize bakış açısı sunmaktadır.

ORCID ID

Büşra Tunçsan

<https://orcid.org/0000-0001-8796-2234>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. (2014). *Duyguların kültürel politikası*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Barbalet, J. (1998). *Emotion, social theory, and social structure: A macrosociological approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bayramoğlu, Y. (2011). Stonewall'dan onur yürüyüşüne... *Cogito*, 65-66, 387-394.
- Bericat, E. (2016). The sociology of emotions: Four decades of progress. *Current Sociology*, 64(3), 491-513.
- Butler, J. (2013). *Kırılgan hayat: Yasın ve şiddetin gücü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2015). *Savaş tertipleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Denzin, N. K. (2009). *On understanding emotion*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Falm, H. & King, D. (2005). *Emotions and social movements*. Londra: Routledge.
- Freud, S. (2015). *Yas ve melankoli*. İstanbul: Telos Yayınevi.
- Hochschild, A. R. (1975). The sociology of feeling and emotion: Selected possibilities. *Sociological Inquiry*, 45(2-3), 280-307.
- Jasper, J. M. (1998). The emotions of protest: Affective and reactive emotions and around social movements. *Sociological Forum*, 13(3), 397-424.
- Kalaycı, N. (2017). *Siyasalın peşinde*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kemper, T. D. (1978). *A social interactional theory of emotions*. New York: Wiley.
- Lawler, E. J., & Thye, S. R. (1999). Bringing emotions into social exchange theory. *Annual Review of Sociology*, 25(1), 217-244.
- Lupton, D. (2002). *Duygusal yaşantı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Massumi, B. (2018). *Duygu politikası*. İstanbul: Otonom.
- Özbay, C. (2018). İstanbullu homonormativite ve üst-orta sınıf gey erkekler. *Cogito*, 90, 241-250.
- Partog, E. (2012). Queer teorisi bağlamında türkiye lgbtt mücadelesinin siyasi çizgisi. *Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet* (s. 162- 184) içinde. Sel Yayınları.

Savcı, E. (2018). Trans seks işçileri ve derin vatandaşlık. *Cogito*, 90, 205-212.

Selek, P. (2011). *Maskeler, süvariler, gacılar*. Ankara: Ayizi Kitap.

Ural, H. (2018). Türkiye'de bir mekân stratejisi olarak queer yuva imkânları. *Cogito*, 90, 213-220.

Uslu-Özer, A. (2016). Sosyal bilimlerde duygulanımsal dönüşün felsefi arka planından bakarak duygulanımı anlamak. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9(1), 28-46.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, V. (2018). Türkiye'de cinsel sağlık politikaları ve haklar. *Cogito*, 90, 221-230

Zengin, A. (2011). *İktidarın mahremiyeti: İstanbul'da hayat kadınları, seks işçiliği ve şiddet*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sonnotlar

ⁱ Türkiye'de eşcinsel dili olarak kabul edilen Lubunca'da gırgır, şamata, eğlence anlamına gelen söz. <http://gzone.com.tr/ozel-dosya-lubuncanin-osmanliya-dayanan-tarihcesi-ve-lubunca-sozluk/> (Erişim tarihi: 29.04.2020)

ⁱⁱ Gullum means fun, amusing, hilarious in Lubunca which is known as gay language in Turkey.

ⁱⁱⁱ Queer kavramı salt eşcinsel kimlikleri ifade etmemekle birlikte bu çalışmada yer alan Sara Ahmed referanslarında LGBTİ+ bireylere işaret edecek şekilde kullanılmıştır.

^{iv} Bkz. Anthony Tumeay ve Paul Marglies, *Always Remember: The Names Project AIDS Memorial Quilt*, New York: Fireside, 1996.

^v Katılımcının araştırma kapsamında kendisi için seçtiği kod addır. Çalışma boyunca katılımcılardan aktarılan tüm ifadeler kendileri için seçtikleri kod adlar ile belirtilmiştir.

^{vi} Katılımcının atıfta bulunduğu isim alıntı kapsamında kimliğinin gizli kalması adına değiştirilmiştir.

^{vii} Katılımcının Almanya'da ikamet etmesi nedeniyle derinlemesine görüşme Skype üzerinden görüntülü olarak gerçekleştirilmiştir.

^{viii} "Benim Çocuğum" Türkiye'de LGBTİ+ çocuğu olan ebeveynlerin deneyimlerini konu alan, yönetmenliğini ise Can Candan'ın yaptığı belgesel film.